

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ У СВІТІ

Плющик І.А., Огородник Р.П.

Розглянуті історичні аспекти впровадження політики імпортозаміщення та її наслідки в країнах світу. Виділені чинники, які привели до занепаду або розвитку економік цих країн. Визначені особливості імпортозаміщення в період глобалізації.

Постановка проблеми. Поняття «імпортозаміщення» стало популярним в 1950-х і 1960-х років в якості стратегії для сприяння економічній незалежності і розвитку в країнах, що розвиваються. Ці початкові зусилля не увінчалися успіхом багато в чому завдяки відносній неефективності засобів праці виробництв країн третього світу, і в результаті їх нездатності конкурувати в умовах глобалізації ринку. З тих пір ці та решта країн світу покладаються в значній мірі на продукцію іноземного виробництва і, як свідчать глобалізаційні тенденції, орієнтований на експорт підхід став нормою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика політики імпортозаміщення не досить широко висвітлена у вітчизняній літературі. Головним аспектам цієї проблеми присвячені роботи Жаліло Я.А., Сменковського А.Ю., Гельбарс В.

Загальнотеоретичні та практичні аспекти застосування політики імпортозаміщення знайшли відображення у наукових роботах вчених ближнього та дальнього зарубіжжя. Зокрема, американський економіст П. Ліндерт розглядає вплив імпортозамінного зростання на зміну міжнародних умов торгівлі. У працях О. Кіреєва обґрунтовуються переваги і механізм імпортозамінного зростання. Кадочников П.А. розглядає вплив макроекономічних процесів на розвиток імпортозаміщення. Ісмагілова Л.Р. розглядає напрями та механізм розвитку імпортозамінних виробництв у масштабах регіону. Зайцев Д.М. пропонує організацію виробництва імпортозамінної продукції як напрямок економічного розвитку регіону. Редько С.І. розглядає імпортозаміщення окремих товарних груп як фактор забезпечення економічної безпеки країни. Терехов О.П. розглядає проблеми конкурентоспроможності імпортозамінної продукції промислових підприємств.

Мета статті. Проаналізувати наслідки впровадження імпортозаміщення в різних країнах світу. Визначити фактори успіху або

невдачі такої політики для країн.

Викладення основного матеріалу. Імпортозаміщення являє собою процес скорочення або припинення імпорту певних товарів шляхом їх заміщення на внутрішньому ринку країни аналогічними вітчизняними, адекватними або мають більш високими споживчими властивостями і вартістю не вище імпортних.

Політику імпортозаміщення брали на озброєння багато країн, але в більшості випадків вона не давала відчутних і довгострокових результатів, оскільки не призводила до підвищення ефективності економіки. Методи, якими забезпечувалося перевага вітчизняного товаровиробника, часто включали встановлення високих імпортних мит, що не сприяло розвитку здорової конкуренції на внутрішньому ринку і знижувало ефективність економіки. Вітчизняні товари виявлялися затребуваними лише на внутрішньому ринку, що призводило до зниження експорту і скорочення валютних надходжень. У результаті утворюється дефіцит валютних коштів для придбання обладнання і технологій, необхідних для удосконалення виробничо-технологічної бази підприємств. Таким чином, економічне становище країни погіршується.

Відповідно до думки економістів Дж. Блера та М. Керролла, доходи країни визначаються її зовнішньоторговельним балансом. На цій основі прийнято виділяти дві моделі розвитку національної економіки. Перша передбачає переважну орієнтацію на зовнішній ринок – експортоорієнтована модель. Друга орієнтована на імпортозаміщення. Так, у першому випадку розвиток забезпечується за рахунок припливу в країну коштів, які згодом спрямовуються на розвиток локального сектора економіки – створення нових робочих місць. У свою чергу, завдяки зростанню доходів населення збільшується ємність внутрішнього ринку [1].

Політика імпортозаміщення передбачає розвиток економіки переважно за рахунок внутрішніх ресурсів країни. Крім того, при виробництві товарів, орієнтованих на внутрішній ринок, складно отримати економію за рахунок обсягу виробництва. Тому для підтримки конкурентоспроможності локального товаровиробника часто запроваджуються заходи з обмеження конкуренції з боку імпортної продукції, зокрема, шляхом введення додаткових податків на імпортовані товари і штучного завищення обмінного курсу національної валюти.

Більшість країн вважали за краще в ході індустріального розвитку спочатку зміцнити внутрішній ринок за допомогою політики імпортозаміщення, а потім перейти до моделі експортоорієнтованої економіки. Всі країни, які пройшли стадію індустріалізації, зіткнулися з необхідністю впровадження політики імпортозаміщення. Країни Західної Європи і США вперше скористалися даною стратегією в 1850 р. для підтримки власної промисловості. Таким чином, початок використання

даної стратегії було покладено ще в середині XIX ст., Проте широке поширення вона отримала вже в середині XX ст. в країнах, що розвиваються [2].

У 1960 році Північна і Південна Корея мали приблизно однаковий рівень ВВП на душу населення. У 1961 році Південна Корея залишила політику заміщення імпорту і вирівняла внутрішні ціни з міжнародними. Після цього економічне зростання у Південній Кореї складало 8,4% на рік, давши до 1989 року ВВП на душу населення в 4450 доларів, більш ніж учетверо проти Північної Кореї.

Феномен економічної стагнації Латинської Америки та інших країн третього світу точно так само реальний, як азіатський економічний успіх, і це він головним чином дав підґрунтя теорії залежності. Найбільш катастрофічні наслідки втручання держави в економіку в Аргентині, яка в 1913 р. мала ВВП на душу населення, який можна порівняти зі Швейцарією, і вдвічі більший, ніж в Італії. Сьогодні відповідні цифри - одна шоста і одна третина. Довгий спад цієї латиноамериканської країни від розвиненої до слабозвиненої можна обумовити переходом до політики заміщення імпорту у відповідь на світову економічну кризу тридцятих років.

Першим поясненням таких різних результатів може бути культуральне, тобто звички, звичаї, релігії і суспільний устрій народів Латинської Америки чимось заважають досягненню високого економічного зростання на відміну від звичок і т.п. народів Азії або Європи. Культуральний аргумент є досить серйозним.

Друге пояснення - політичне, тобто капіталізм ніколи не досягав успіху в Латинській Америці та інших регіонах третього світу, тому що ніколи всерйоз не брався за справу. Іншими словами, більшість так званих «капіталістичних» економік Латинської Америки мають серйозні дефекти у вигляді меркантилістських традицій і всепроникного державного сектора, створеного в ім'я економічної справедливості. Цей аргумент має достатню силу, і політику змінити куди легше, ніж культуру.

У той час як Північна Америка успадкувала філософію, традиції та культуру ліберальної Англії, які виникли після «Славної революції», Латинська Америка успадкувала багато феодальних інститути Іспанії та Португалії сімнадцятого і вісімнадцятого століть. Серед них – сильна схильність іспанської та португальської корони контролювати економічну діяльність, практично відома під ім'ям меркантилізму. З колоніальних часів до наших днів (бразильський) уряд ніколи не йшов з сфери економіки в тій мірі, в якій це відбулося в пост-меркантилістській Європі. Корона була верховним економічним патроном, і вся торгова та виробнича діяльність залежала від спеціальних ліцензій, грантів на монополію і торгових привілеїв. У Латинській Америці стало

загальноприйнятою практикою використовувати владу держави для відстоювання економічних інтересів вищих класів, які навчилися цьому від колишніх пустих та неповоротких класів Європи, а не від середнього класу, який виник в Англії і у Франції слідом за іспанським завоюванням Південної Америки. Ці еліти були захищені своїм урядом від іноземної конкуренції за допомогою політики заміщення імпорту, прийнятої багатьма урядами Латинської Америки з тридцятих по шістдесяті роки двадцятого століття. Заміщення імпорту обмежувало місцевих виробників вузькими внутрішніми ринками, де неможливо було реалізувати потенціал масштабної економії коштів. Вартість виробництва, наприклад, автомобіля в Бразилії, Аргентині чи Мексиці була на 60-150 відсотків вище, ніж у Сполучених Штатах.

Повоєнний азіатський досвід показав, що у країн, що вступили на шлях модернізації пізніше, є фактична перевага в порівнянні з усталеними індустріальними державами, як і передбачала раніше теорія вільної торгівлі. Запізнілі з модернізацією країни Азії, починаючи з Японії, могли купувати сучасні технології в Америці і Європі і, не будучи обтяжені старіючою і неефективною інфраструктурою, змогли стати конкурентоспроможними в області високих технологій років за тридцять чи шістдесят. Це виявилось вірним не тільки для Азії по відношенню до Європи і Північної Америки, а й у межах самої Азії, коли такі країни, як Таїланд і Малайзія, вступили на шлях модернізації пізніше Японії і Південної Кореї. Західні транснаціональні корпорації вели себе саме так, як передбачали ліберальні економічні підручники: вони «експлуатували» дешеву азіатську працю, але натомість забезпечували ринки, капітал і технології і були рушіями проникнення технологій, які в кінцевому рахунку забезпечили самопідтримуюче зростання місцевих економік [3].

На даний час активно впроваджують політику імпортозаміщення в Білорусі. В країні діють державна, галузеві, регіональні програми, проекти підприємств з організації виробництва імпортозамінних деталей, вузлів, систем, машин, матеріалів. Всього 511 імпортозамінних проектів. На їх реалізацію в 2008 році було витрачено 2,2 трлн. рублів (приблизно 1 млрд. доларів). Вироблено продукції на суму близько 2,2 млрд. доларів, з яких близько 1,5 млрд. було поставлено на внутрішній ринок. За рахунок таких поставок умовна економія валютних коштів склала 815 млн. доларів [4].

Програма імпортозаміщення в колишньому форматі (головна мета – збереження робочих місць) своє завдання виконала. Її подальше просування може призвести до зниження конкурентоспроможності та самоізоляції вітчизняної економіки. Продовження такої політики загрожує формуванням закритої економіки, що неприпустимо в епоху глобалізації. Рано чи пізно плани білоруського уряду імпортозамістить

все і вся приречені на провал, вважають експерти. За рахунок таких програм місцеві виробництва не зробилять краще тих країн і компаній, які спеціалізуються у виробництві різного роду товарів. Тому розвивати потрібно конкуренцію, інтегруватися в ланцюжки транснаціональних корпорацій і саме там, а не в імпортозамінних проектах, шукати можливості створення нових робочих місць.

Білорусь обрала шлях організації власного виробництва максимально широкого асортименту товарів. При цьому комплектуючі для багатьох з них доводиться закуповувати за кордоном, так що «вітчизняні» моделі лише за назвами є такими. Природно, про глибину проникнення в тонкощі і специфіку виробництва в цьому випадку говорити не доводиться, і на стан ринку, навіть місцевого, не кажучи вже про світовий, такі товари практично не впливають.

Ефект при виробництві «від ідеї до продажу» набагато вище. На ці гроші можна купити, причому у різних продавців, тобто виключивши монозалежність, те, що в країні не виробляється. Так розвинені держави і роблять, навіть США не прагнуть мати абсолютно всі види виробництв. Звичайно, реально виробництв без зовнішніх закупівель не буває. Але одна справа закуповувати невелику номенклатуру сировини, і зовсім інше – деталі і вузли тисячі найменувань, як надходять на більшості внутрішніх «імпортозамінних» виробництв. Реально вони не заміняють імпорт, а розширюють його номенклатуру [5].

Доцільно також розглянути прорив китайської економіки – вдале співіснування планової та капіталістичної моделі економіки. Китай є однією з так званих «нових індустріальних країн» (НІК). Розглядаючи економічну модель «нових індустріальних країн» і особливості її успішного розвитку, як правило, вказують на зовнішні і внутрішні фактори цієї моделі, що забезпечили їй успіх, Об'єктивно характер цих двох груп чинників доповнюється гнучкою, збалансованою політикою уряду кожної з країн НІК. Як свідчить світовий досвід, вступаючи в активне міжнародне економічне співробітництво, та чи інша країна починає з залучення іноземних інвестицій та стимулювання зростання зовнішньої торгівлі. При цьому країни проходять в області структурної перебудови своєї економіки усі ланки технологічного ланцюжка – від видобутку, переробки, експорту сировини до наукомістких товарів. Доходи від експорту використовуються для модернізації і розвитку найбільш перспективних в плані міжнародного поділу праці галузей [6].

Таким чином, у «нових індустріальних країнах» Азії експорторієнтована політика поєднується з ефективним імпортозаміщенням, забезпечуючи економічний прогрес регіону. Китай спромігся отримати такі успіхи всього за 25 років. Наслідки такого прогресу можна проілюструвати наступним прикладом. Найбільший в історії китайського автопрому придбання: китайський концерн Geely

купив у американського Ford шведську компанію Volvo за 1,8 млрд. доларів у 2010 році. Угода передбачає збереження самостійності компанії Volvo, продовження реалізації її комерційних планів і подальшого розвитку. Geely збереже наявні у Швеції та Бельгії заводи Volvo. Крім того, новий власник розраховує побудувати завод Volvo на території Китаю «для насичення автомобілями компанії китайського ринку». Компанією Volvo буде управляти менеджмент Volvo. Підприємству нададуть незалежність у стратегічній перспективі. Китайський власник твердо має намір зберегти ідентичність бренду і розглядає Volvo як шведське підприємство з міцними скандинавськими традиціями. Це придбання відкрило виробникам з Китаю більш дорогий сегмент європейського ринку і свою мережу збуту [7].

Розроблені та впроваджуються програми з імпортозаміщення в Казахстані (з орієнтацією на аграрний комплекс), в Росії. Подібної програми в останні роки в Україні не було.

До факторів успіху впровадження політики імпортозаміщення можна віднести:

- Вигідне географічне положення: перехрестя світових торгово-економічних шляхів, поблизу від центрів світового господарства.
- Майже у всіх «нових індустріальних країнах» склалися автократичні або близькі до таких політичні режими, лояльні до промислово розвинених країн. У них була забезпечена політична стабільність, демократичні і політичні перетворення були відкладені на користь економічних реформ. Іноземним інвесторам була забезпечена висока ступінь гарантій безпеки їхніх інвестицій.
- Певну роль зіграли такі неекономічні чинники, як працьовитість, старанність, дисциплінованість, ощадливість населення.

Висновки. Розвиток експортних можливостей українських підприємств в сучасних умовах господарювання є, безсумнівно, одним з пріоритетних напрямків діяльності, оскільки саме виробництво експортної продукції та її успішна реалізація дозволить вітчизняним товаровиробникам вийти на якісно новий рівень функціонування. Таким чином, особливого значення набуває підвищення експортного потенціалу вітчизняної виробничої сфери, який у якості складових елементів включає в себе, крім інвестиційної, інноваційної діяльності та прямих фінансових вкладень, імпорту для розвитку експорту. В даний час частка імпорту в собівартості промислової продукції досить висока. У зв'язку з цим розвиток імпортозаміщення стає особливо актуальним, оскільки саме воно дозволить уникнути напруженості, що виникає внаслідок необхідності використання при виготовленні промислової продукції імпортованих виробів, компонентів і послуг, у той час як вітчизняні підприємства не отримують потенційні замовлення на виготовлення продукції, необхідні для виходу з кризової ситуації. Але застосування цієї

політики має бути здійснено на певних принципах з урахуванням результатів та наслідків, які вже є незаперечними. Головним з них є перехід до відкритої економіки, забезпечення стабільності,

Література

1. Blair J.P. & Carroll M.C. (2008). Local economic development. Sage Publications.
2. Elvin, D. (2008). An analysis of methods for identifying local import substitution opportunities to foster sustainable economies. Unpublished master's thesis, Department of Landscape Architecture and Regional Planning, University of Massachusetts Amherst.
3. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. Режим доступу <http://www.nationalsecurity.ru/library/00040/00040konist030.htm>
4. Пшеник Ю. Какое импортозамещение нам нужно Режим доступу http://www.neg.by/publication/2007_09_11_8669.html
5. Ермак Д. Импортозамещение в никуда? Режим доступу <http://news.tut.by/economics/133282.html>
6. Авдокушин Е. Ф. Международные экономические отношения: Учеб. пособие. / Е. Ф. Авдокушин. – М.: ИВЦ "Маркетинг", 1999 – 264 с. [4-е изд., перераб. и доп.].
7. Китайцы купили Volvo. Режим доступу <http://expert.ru/2010/03/29/chinavolvo/>

Abstract

Plyushchik I.A., Ogorodnyk R.P.

Analysis of effectiveness of import substitution policy in the world

Historical aspects of implementing a policy of import substitution and its consequences in the world were considered. Factors that led to the demise or development of these economies are evolved. The major features of import substitution in this era of globalization are determined.